DOCUMENT RESUME

ED 460 633 FL 025 605

AUTHOR Nurminen, Tuula
TITLE Sahkoisen Rahan Kuvaus Sanomalehdissa (Financial World and Data World: Names for Electric Money in the Finnish Media).
PUB DATE 1998-00-00
NOTE 14p.; In: Puolin ja toisin: Suomalais-virolaista kielentutkimusta. AFinLAn vuosikirja 1998 (On Both Sides: Finnish-Estonian Research on Language. AFinLA Yearbook 1998); see FL 025 589. Paper presented at "Linguistics in Estonia and Finland: Crossing the Gulf" Symposium (Tallinn, Estonia, November 14-15, 1997). Contains an English abstract.
PUB TYPE Reports - Research (143) -- Speeches/Meeting Papers (150)
LANGUAGE Finnish
EDRS PRICE MF01/PC01 Plus Postage.
DESCRIPTORS Comparative Analysis; Foreign Countries; *Internet; *Monetary Systems; *News Reporting; *Vocabulary
IDENTIFIERS *Electronic Commerce; *Finland

ABSTRACT

This article discusses the language related to electronic money in the Finnish media. The approach is linguistic and the theoretical framework is critical discourse analysis. The samples used in the analysis are from financial newspaper articles. The purpose is to compare the terminology used for traditional money with that used for electric money. This study introduces 15 names used for electric money. These names are good examples of intertextuality, they contain the elements of two domains: the financial world and the dataworld. This is typical of the language of these media examples as a whole. The terminology of abstract electric money is very concrete; there are still coins whirling around in the net, and people still have electric purses in which to save the money. This study shows, however, that there are some differences between the metaphorical frames of traditional money and electric money. (Author/VWL)

Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made
from the original document.

ED 460 633

Luukka, M-R., S. Salla & H. Dufva (toim.) 1998. Puolin ja toisin. AFinLAn vuosikirja 1998. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 56. Jyväskylä. s. 235–246.

SÄHKÖISEN RAHAN KUVAUS SANOMALEHDISSÄ

Tuula Nurminen

PERMISSION TO REPRODUCE AND DISSEMINATE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY

Katja Mantyla

TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION
Office of Educational Research and Improvement
EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

☑ This document has been reproduced as received from the person or organization originating it.

☐ Minor changes have been made to improve reproduction quality.

• Points of view or opinions stated in this document do not necessarily represent official OERI position or policy.

FL 025 665

BEST COPY AVAILABLE

Luukka, M-R., S. Salla & H. Dufva (toim.) 1998. Puolin ja toisin. AFinLAn vuosikirja 1998. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 56. Jyväskylä. s. 235–246.

SÄHKÖISEN RAHAN KUVAUS SANOMALEHDISSÄ

Tuula Nurminen

This article discusses the language related to electric money in the Finnish media. The approach is linguistic and the theoretical framework is critical discourse analysis. The samples used in the analysis are from financial newspaper articles. The purpose is to compare the terminology used for traditional money with that used for electric money. This study introduces 15 different names used for electric money. These names are good examples of intertextuality, they contain the elements of two domains: the financial world and the dataworld. This is typical of the language of these media excamples as a whole. The terminology of abstract electric money is very concrete: there are still coins whirling around in the net, and people still have electric purses in which to save the money. This study shows, however, that there are some differences between the metaphorical frames of traditional money and electric money.

Keywords: electric money, metaphor, intertextuality

1 JOHDANTO

Sähköinen raha on monelle jollain lailla tuttu käsite. Erilaisia pankki- ja maksukortteja on ollut käytössä jo reilut kymmenen vuotta. Verkoissa liikkuva sähköraha sen sijaan kuulostaa vieraammalta. Sille ei vielä ole olemassa edes virallista määritelmää. Sitä voitaisiin luonnehtia elektronisesti tallennetuksi ostovoimaksi (Koponen & Pauli 1997). Sanomalehdistössä ei ole kovin systemaattisesti sähköisestä rahasta kirjoiteltu: yksittäisiä juttuja on ollut harvakseltaan – vain jotkin suuremmat lehdet ovat julkaisseet aiheesta teemasivuja. Niinpä siitä käytettyä kieltäkään ei vielä ole paljoa ehditty tutkia. Tämä artikkelini on pieni lingvistinen analyysi siihen terminologiaan, jota sanomalehdistö sähköisestä rahasta käyttää. Se kartoittaa lisäksi hiukan muutakin rahan kehykseen liittyvää sanastoa, joka ankkuroi tulevaisuuden sähköisen rahan tämän hetken maailmaan.

Analysoin sähköisestä rahasta käytettyä kieltä käyttämällä pääasiassa kahta lehtiartikkelia. Toinen on Helsingin Sanomien taloussivuilta: **Sähkörahan takominen rajataan luottolaitoksille** (HS 1.9.1996) ja toinen Satakunnan Kansan **Verkkorahalla jo tuhansia käyttäjiä** (SK 18.6.1996). Lähden oletuksesta, että *raha* uuteen käyttö- ja tekstiympäristöönsä siirrettynä kuljettaa

mukanaan siihen liitettyjä merkityksiä ja assosiaatioita (ks Barthes 1994). Sen vuoksi otan vertailuun esimerkkejä myös Suomen markkaa käsittelevästä kahdesta muusta lehtiartikkelista: **Suomen markan viimeinen villi ja vapaa joulu** (HS 24.12.1995) ja **Kenen kanssa markkasi seurustelee** (HS 13.7.1997).

Teoreettis-metodisena apparaattina artikkelissani käytän kriittistä diskurssianalyysia. Se on Hallidayn kehittämän systeemis-funktionaalisen kieliopin sisällä syntynyt tutkimussuunta, johon on vaikuttanut saussurelaisen semiotiikan ajatus, että merkki saa merkityksensä eroista toisiin merkkeihin. Kriittisen diskurssianalyysin mukaan kieli on ideologian ja kulttuurin muovaama. Toisaalta kieli on kulttuurin ja ajatustapojen ylläpitäjä ja uudistaja. Tämä on mahdollista, koska kieli ei ole staattinen systeemi vaan muodostuu useista rinnakkaisista, sisäkkäisistä ja kilpailevista systeemeistä, jotka ovat tulkinnallisesti avoimia. Nämä muodostavat merkityspotentiaalin, jota kielenkäyttäjä eri tilanteissa hyödyntää eri tavoin. Kielelliset valinnat eri systeemien välillä paljastavat yhteisössä vallalla olevia suuntauksia. Koska kieli muokkaa ja rakentaa sosiaalista todellisuutta, se on myös väline, jota tutkimalla voidaan tulkita maailmaa. (Halliday 1978, Fairclough 1992: 1–30, Karvonen 1995a: 39–41, ks. myös Jokinen, Juhila & Suominen 1993.)

Etenen artikkelissani siten, että ensin määrittelen, mitä sähköinen raha on ja mitä eri nimiä siitä käytetään, samoin luon katsauksen siitä käytettyihin adjektiiveihin ja verbeihin. Toiseksi poimin esimerkkiteksteistä metaforia, joilla kuvataan sähköistä rahaa ja vertailen, mitkä ovat samoja ja mitkä poikkeavat perinteisestä rahasta käytetyistä metaforista. Kolmanneksi paneudun tekstien erilaisia diskursseja yhteen liittävään intertekstuaalisuuteen, jotta voidaan nähdä, miten kielellä liitetään yhteen eri käsitteistyksen aloja, tässä tapauksessa rahatalouden, tietotekniikan ja virallisten instituutioiden diskursseja. Pohdin lisäksi, miten paljon *rahan* 'replica' (=eri 'olomuodot') saa vaihdella, että sitä vielä nimitetään rahaksi.

2 ORAVANNAHASTA VERKKOIHIN

Raha on häilyvä käsite arkikielessä. Joskus sillä viitataan tuloihin ja omaisuuteen, toisinaan se taas tulkitaan ahtaasti vain seteleiksi ja kolikoiksi. Raha ja rahatalous voidaan määritellä rahan tehtävien avulla. Rahatalous on järjestelmä, jossa tiettyä varallisuuden muotoa käytetään sekä yleisenä maksuvälineenä että arvon mittana (Pekkarinen & Sutela 1988). Tällainen mittaväline voi olla vaikkapa metallilevy, jonka tekee rahaksi se, että ryhmä ihmisiä *kohtelee* tätä levyä rahana, siitä *puhutaan* rahana, sitä *käytetään* rahana ja ryhmä *sanktioi, rohkaisee* ja *vahvistaa* tätä puhetta ja tätä käyttöä (Kusch 1996: 33). Nykyajan raha ei välttämättä ole kolikoita tai seteleitä, se voi olla erilaisiin raha- ja maksukortteihin ladattua elektronista ostovoimaa. Riippumatta rahan olomuodosta se on ennen kaikkea sosiaalinen instituutio, joka tarvitsee

rajat, jotta siitä ylipäänsä voitaisiin puhua ja sitä voitaisiin kvantifioida (Lakoff & Johnson 1980: 3–13). Ne rajat luodaan kielellä. Maksuvälineelle on sovittu merkiksi sana *raha*. Merkin merkitys ei ole ehdoton ja lukkoon lyöty vaan saattaa muuttua kulttuurin arvojen vaihdellessa (Fiske 1992: 61–69). Myös konkreettiset asiat muuttuvat ja vaikuttavat mielikuviin.

Rahan historiassa ensimmäinen suuri mullistus oli siirtyminen kolikoiden käyttöön aiemman maksuvälineen, kuivaa eläimen nahkaa merkinneen *rahan* (germ. *skraha) sijaan (NS). Vaikka maksuväline vaihtui, säilyi siitä käytetty termi. Toinen suuri murros oli siirtyminen pois kultakannasta, seteleihin, joiden arvon säilyminen edellytti niiden lukumäärän valvontaa. Sanana *raha* säilyi läpi tämänkin murroksen. Suomen rahayksiköstä käytetty sana *markka* perustuu skandinaviseen lainaan **mark*, joka alkuaan on ollut painomitan nimitys. *Mark* on tarkoittanut myös 'merkkiä', ja tässä yhteydessä se on saattanut viitata niihin merkkeihin ja leimoihin, joita viranomaiset ovat lyöneet maksuvälineinä käytettyihin metallikappaleisiin. (NS.)

Jälleen kerran on raha mullistusten kourissa. Nyt käynnissä olevaa siirtymistä konkreettisesta rahasta sähköiseen voitaisiin kielitieteellisesti luonnehtia *raha*-termin referentin laajentumiseksi. Internetin keinotodellisuudessa seikkaileva ihminen maksaa palvelunsa ja ostoksensa abstraktilla sähkörahalla, joka on tietoverkossa eteneviä sykäyksiä. Ilmiötä kutsutaan edelleen *rahaksi*, vaikka *raha*-sana on täysin arbitraarinen ja motivoimaton merkki, symboli, joka nykyihmiselle tuo mieleen kolikon tai setelin, mikseipä maksukortinkin. Tulevaisuuden ihminen vieraantuu niistä yhtä lailla kuin kolikon käyttäjä aikoinaan oravannahasta. Jos *raha* nahkaa tarkoittavana oli ensimmäisen asteen ja kolikkoa tarkoittavana toisen asteen merkki, voitaisiin sitä sähkörahan nimenä pitää kolmannen asteen merkkinä.

Suurimmat erot sähköisen ja toisaalta kaikkien muiden edeltävien rahojen välillä koskevat lainsäädäntöä, instrumenttien ulkoasua ja konkreettisuutta. Jos "oikea raha" (konkreettinen markka) on käsitetty ostovoiman symboliksi, jonka kuvailu vaatii monia metaforia, tarvitsee astetta abstraktimpi sähköraha vielä enemmän selittävää kieltä, koska se ei ole konkreettista, vaan sykkii verkoissa näkymättömänä – tai välähtää esiin hiirellä näpäytettävinä ikoneina. Roland Barthes (1994: 202–204) selvittelee myyttejä koskevassa tutkimuksessaan toiminnan kielen ja sitä kuvaavan metakielen suhdetta. Mielestäni tätä teoriaa voidaan hyvin soveltaa myös rahatalouteen. Aiempi vaihtotalous oli toiminnan kieltä: tavara vaihdettiin toiseen ilman mitään välittävää symbolia. Mitä enemmän vaihdon väline irtautui konkreettisesta käyttöyhteydestään, sitä enemmän se sai symbolin tunnuspiirteitä, ja siitä käytetystä kielestä tuli selittävää metakieltä. Tällainen metakieli on symbolista ja se muovaa jatkuvasti rahan kuvaa säilömällä siitä käytetyt vanhat ilmaisut ja tuomalla ne uusiin yhteyksiin. Kieli valloittaa maailmaa ottamalla haltuun uusia käsitteitä joko nimeämällä ne aivan uusin termein tai siirtämällä vanhat termit uuteen käyttöön, aluksi metaforina,

jotka vähitellen vakiintuvat käyttöönsä uudessa ympäristössä. Kieli ikään kuin "lainaa" käsitteitä muista yhteyksistä.

3 RAHAA LUONNEHTIVAA TERMISTÖÄ

Tässä luvussa tarkastelen, miten rahaa nimitetään, millaisia määritteitä se saa, miten se toimii ja mitä sille tapahtuu.

3.1 Sähkörahan monet nimet

Rahasta käytetty terminologia on rikasta. Rakkaalla lapsella on monta nimeä, sanotaan. Ja rahahan on rakas – myös sähköisenä. Syyksi häilyvään terminologiaan kuitenkin löytyy toinen selitys: suomenkielinen nimistö ei vielä ole vakiintunut. Kielen vakiintumattomuus heijastelee koko rahaa koskevan lainsäädännön tilaa, joka Suomessakin – maailman ehkä verkottuneimmassa maassa – on vielä lapsenkengissään. Suomen rahamaailma on tällä hetkellä muuttumassa kahdella tavalla. Kansallisesta valuutasta siirrytään yhteiseen eurovaluuttaan vuosituhannen vaihteessa. Jos tämä ei toteutuisikaan, on uhkana konkreettisen rahan katoaminen: sen jo alkanut siirtyminen sähköisiin verkkoihin, mitä itse asiassa oudoksutaan vieläkin enemmän. Sähköraha on pelottava siksi, että se on käsitteenä laajempi kuin konkreettinen raha. Se on myös näkymätöntä valuuttaa, jonka käsitteleminen edellyttää uusien viestintävälineiden ymmärtämistä ja niiden käyttötaitoa sekä uutta medialukutaitoa. Käsitteellisen, abstraktin ajattelun kyky ja siihen perustuva päätöksenteko ovat keskeisiä valmiuksia, joita tekniikkaavusteiset palvelut käyttäjilleen asettavat. (Pantzar 1996.) Terminologian täytyisi olla selkeää, että se tukisi tätä käyttöä.

Vaikka *raha* terminä edelleen on sopiva yläkäsite myös sähkörahalle, kukkii muun käsitteistön jäsentymättömyys termistön kirjavuutena, jonka kattavuus ei ulotu rahan kaikkiin toimintoihin ja olomuotoihin. Sähkörahasta puhutaan näissä kahdessa analysoitavassa artikkelissa neljällätoista eri nimellä. Substantiivien tarkoitteet eivät ole täysin synonyymisiä, joten termit limittyvät keskenään ja päällekkäisyyttä esiintyy. Olen luetteloinut esimerkkiaineistostani *digi-/digitaalinen, sähkö-/sähköinen, bitti-* ja *verkko*-alkuiset rahaa tarkoittavat yhdyssanat tai sanaliitot, joita on yhteensä yksitoista eri versiota. Sen lisäksi on muita internetissä käytettävän maksuvälineen nimityksiä: *ecash/ecash-raha, uusi raha* kontrastinaan *"oikea raha"*. Jälkiosina esiintyvät *raha, käteinen, kolikko* ja *maksuväline*, joiden esiintymät olen merkinnyt rinnakkaiselle sarakkeelle ryhmäkohtaisesti.

digitaaliraha	raha
digitaalinen raha	
digitaalinen kolikko kolikko	
digitaalinen käteinen	käteinen
digitaalinen maksuväline	maksuväline
sähköraha	raha
sähköinen raha	
sähkökäteinen	käteinen
bittiraha	raha
bittikolikko	kolikko
verkkoraha	raha
ecash	
ecash-raha	raha
uusi raha	raha
oikea raha	

Kahdessa lyhyehkössä lehtiartikkelissa esiintyy peräti 15 erilaista versiota tarkoittamaan käsitettä raha (jos mukaan lasketaan myös "oikea raha"). Virallista normistoa termeille ei maassamme vielä ole.

3.2 Adjektiivit

Rahaa luonnehditaan monenlaisilla adjektiiveilla. Tässä esiintyvä vastakohtapari *uusi raha – oikea raha* (1) on epäsymmetrinen sikäli, että sen sisältämistä adjektiiveista *uusi* on relatiivinen, *oikea* taas asenteellinen (Hakulinen & Karlsson 1988: 79, ks. myös Hakanen 1973: 21). *Oikeaan* liittyy vahvoja positiivisia implikaatioita, varsinkin jos se kontrastoidaan vastakohtaansa *väärään*. Vastakohdaksi voitaisiin ajatella myös *leikkirahaa*, koska kyseessä on keinotodellisuus, joka monelle esittäytyy pelien epätodellisena maailmana. *Oikea* on turvallista, *uutta* sitä vastoin vierastetaan, viittaahan se outoon ja tuntemattomaan, joskaan ei välttämättä negatiiviseen – ainakaan silloin, kun vastakohdaksi asetetaan *vanha*.

(1) Kun asiakas muuttaa *"oikeaa rahaa"* bittirahaksi, hänen pitää olla varma siitä, että rahan saa haluttaessa takaisin. (HS 1.9.1996)
(2) *Uuden rahan* liikkeellelaskijan tulee olla vakavarainen ja luotettava. (HS 1.9.1996)

Uusi saatetaan kokea toisaalta uhkaavana, toisaalta jopa kiehtovana ja mahdollisuuksia avaavana. Se tuo mieleen varsinaisen vastakohtansa *vanhan* tai *entisen*, jolloin aikadimensio korostuu: entiseen ei enää ole paluuta, nyt kun käytössä on tämä uusi. Ajan peruuttamattomuutta tosin lievennetään

jättämällä takaportti auki: varmistetaan, että rahan saa haluttaessa takaisin (1).

3.3 Verbit

Suomen markasta käytetyt predikaattiverbit ovat pääsääntöisesti tilanmuutosverbejä, usein passiivijohdoksia ja automatiiveja, joiden toiminta kohdistuu subjektiin itseensä (Koivisto 1992: 91). Markka esittäytyy näiden verbien valossa tilanmuutoksen patienttina – toisin kuin esimerkiksi Suomen Pankki, joka saa agentiivisen toimijan roolin kausatiivisten verbiensä ansiosta (vrt. Hakulinen & Karlsson 1988: 101–104, 232). Usein markka myös on objektina tilanteissa, joita Suomen pankki ohjailee. Tyypillistä tekstille on, että toimijoita ovat instituutiot, eivät henkilöt. (Ks. Karvonen 1995b.)

(3) *Markka on vahvistunut*, koska rahakaupasta eläneet ovat *luottaneet markkaan*. (HS 24.12.1995)
(4) *Markka devalvoitiin* syksyllä 1991 eli vuosi enne kellutuspäätöstä. (HS 24. 12.1995)
(5) *Suomen pankki on pystynyt ohjailemaan* markan arvoa, muun muassa *liikuttelemal la* korkoja ja *ostamalla ja myymällä markkoja*. (HS 24.12.1995)

Roolit näyttävät vastaavanlaisilta myös sähkörahaa koskevissa jutuissa. Agentiivisiksi säätelijöiksi esitetään luottolaitoksia, kun taas raha saa passiivisen patientin roolin. Konkreettisen rahan tavoin myös verkkoraha on usein toiminnan kohde tai väline: massa joka *lasketaan liikkeelle, taotaan* ja jota *ladataan*. Digitaaliset kolikot *liikkuvat* ja *kiertävät* verkoissa, rahoja *kelluu* ja *pyörii* ecash-järjestelmässä, niitä *painetaan* ja *sulatetaan*.

(6) Helsingiuksen mukaan tällä hetkellä ecash järjestelmässä *kelluu* "muutamia satoja tuhansia markkoja". (HS 1.9.1996)
(7) Jokainen *"bittikolikko" "painetaan"*, käytetään ja *"sulatetaan"* yhden ainoan kerran. (HS 1.9.1996)

Sähköistä rahaa on mahdollista jopa väärentää:

(8) Jos verkkoraha kiertäisi, rahan *väärentäminen* helpottuisi ja kontrollista tulisi mahdotonta. (HS 1.9.96)

4 RAHA METAFORANA JA RAHAN METAFORAT

Käytän analyysissani lingvistisenä työkaluna Lakoffin ja Johnsonin (1980) kognitiivista metaforateoriaa. Sen mukaan kielen rakenne perustuu metaforisuuteen. Metaforalla tarkoitetaan asian/käsitteen ymmärtämistä toisen asian/ käsitteen kautta. Lakoff ja Johnson esittävät, että metafora on ihmisen

ainoa keino ymmärtää abstrakteja käsitteitä. Metaforisuus on yksi analogian muoto. Sen keskeinen kriteeri on, että se yhdistää kahta eri käsitteistyksen alaa, jolloin ilmiöiden välille muodostuu rakenteellinen samankaltaisuus. (Lakoff & Johnson 1980: 5.)

Sähköinen raha ja "oikea raha" eivät ole aivan sama asia, vaikka niillä on paljon yhteistä. Semantiikassa selitettäisiin, että merkki on laajentunut siten, että se poimii enemmän erilaisia referenttejä. Mutta myös Lakoffin metaforateoriaan pohjaava selitys on mahdollinen, mikäli raha sähköverkossa ymmärretään lähdealueelta kohdealueelle siirretyksi käsitteeksi. Konkreettisen rahan käyttöympäristöstä, lähdealueelta tuotava termi *raha* (kolikko tai seteli ynnä siihen liittyvät mielikuvat) on **kuva** (vehicle), jota käytetään merkitsemään kohdealueen käsitettä, **kuvattavaa** (tenor). Termin siirto on mahdollinen silloin, kun kahden käsitteen merkityskentät lankeavat osin päällekkäin. Jos ihmistä esimerkiksi sanotaan ketuksi, se ei tarkoita, että hänellä olisi kaikki ketun ominaisuudet, esimerkiksi neljä jalkaa, vaan että hän on ovela. Yhteisenä alueena, **groundina** on oveluus, rahasta puhuttaessa taas rahan funktio. (Lakoff & Turner 1989, ks. myös Richards 1950: 96, Fiske 1992: 122.)

Kennedyn (ks. Marks 1996) perseptuaalisen metaforan määritelmän mukaan metafora täyttää puuttuvan aukon/sanan lauseessa. Niinpä konkreettisesta rahasta käytettyä termiä *raha* voitaisiin pitää sähköisen rahan metaforana, jos oletetaan, että uudella rahalla ei ole termiä. Vaikka lähde- ja kohdealueen termien tarkoitteilla on paljon yhteistä, vastaavuus ei ole täydellinen: esimerkkiteksti väittää sähkörahan Suomessa olevan *"Suomen markkoja"*, toisaalta se kuitenkin valistaa, että *"digitaalirahaa hankitaan markoilla"*. Tekstinäkökulmasta täytyy muistaa, että teksti tekee tulkinnan; sana vaatii aina kontekstinsa, josta käsin määräytyy sen merkitys.

Suomen markkaa kuvataan monin metaforin. Olen poiminut joitakin HS:n teksteistä **Suomen markan villi ja vapaa joulu** (HS 24.12.1995) sekä **Kenen kanssa markkasi seurustelee?** (HS 13.7.1997). Esimerkissä (9) markka on personoitu kertomalla sen viettävän villiä ja vapaata elämää ja väittämällä sen menoa hurvattomaksi. Markka vertautuu nuoreen mieheen tai nuoreen naiseen. Esimerkeissä (10) ja (11) on tunnistettavissa perhemetafora. Rahan sijoittajat rinnastetaan vanhempiin, joiden suhde markkaan on kuin murrosikäiseen lapseen: toisaalta huolehditaan kotiintuloajoista ja seurustelukumppaneista, toisaalta ollaan valmiita laittamaan nuori maailmalle.

(9) Suomen markka on *viettänyt villiä ja vapaata elämää* nyt hiukan päälle kolme vuotta. *Hurvaton meno* alkoi syksyllä 1992. (HS 24.12.1995.)
(10) Eettinen sijoittaja on kuin huolehtivainen äiti. Hän haluaa tietää, missä hänen markkansa on, keitä *tapailee* ja *milloin tulee kotiin*. (HS 13.9.1997)
(11) Markat *maailmalle ja kokemuksia* (tuottoa) *keräämään*! (HS 13.7.1997)

Personoinnin avulla markkaan on liitetty uusia ominaisuuksia siirtämällä sen yhteyteen verbejä ja adjektiiveja muista täysin erilaisista yhteyksistä tässä tapauksessa ihmisen toimintaympäristöstä (vrt. Jackendoff & Aaron 1991). Mielikuvaa perheestä syventää lisäksi vertaus *sijoittaja on kuin huolehtivainen äiti* (9). Sähköisestä rahasta sen sijaan saatetaan käyttää pelimetaforaa.

(12) Verkkorahaa vierastetaan vielä siksi, etteivät *pelisäännöt* ole vakiintuneet eikä Suomen lainsäädäntö tunne Internetin sähkörahaa. (SK 18.6.1996)

Sähköisestä rahasta käytettyjen metaforien lähdealue näyttää viittaavan ensisijaisesti 'perinteiseen rahaan'. Vaikka verkoissa kulkevan ostovoiman tiedetään olevan sarja näkymättömiä sähköisiä sykäyksiä, nimitetään laskennallisia yksiköitä edelleen *rahaksi, käteiseksi* ja *kolikoiksi* (13) ja (14), joiden kerrotaan pyörivän verkoissa. Niitä myös metaforisesti *painetaan, sulatetaan, taotaan* ja *lasketaan liikkeelle* (14) ja (15) ja (16) aivan kuten 'oikeita' metallikolikoitakin.

(13) Uutta sähkö*rahaa* on kahdentyyppistä. Suurelle yleisölle tarkoitettua kortille ladattavaa *"sähkökäteistä"* ja internetissä käytettävää verkko*rahaa*, - -.
(14) Jokainen "bitti*kolikko*" "*painetaan*", käytetään ja "*sulatetaan*" yhden ainoankerran. (HS 1.9.1996)
(15) Sähkörahan *takominen* rajataan luottolaitoksille (HS 1.9.1996)
(16) Verkkorahaliikenne alkoi Suomessa jo viime keväänä, kun verkkoyhteyksiä tarjoava Eunet *laski liikkeelle* ecashin, pieniin verkko-ostoksiin tarkoitetun maksuvälineen.

Perinteisen rahan tavoin myös sähköistä rahaa säilytetään metaforisesti kukkarossa tai lompakossa.

(17) Halutessaan palvelun tai tavaran, ostaja napsauttaa rahan hiirellä tietokone*lompakostaan* myyjän ecash-tilille. (SK 18.6.1996)
(18) *Kukkarona* on oma Windows-ohjelma, jonka ohjaus tapahtuu hiirellä. (SK 18.6.1996)

5 INTERTEKSTUAALISUUTTA TERMINOLOGIAN TASOLLA

Käsittelen tässä luvussa tekstien intertekstuaalisuutta. Kriittisen diskurssianalyysin mukaisesti intertekstuaalinen analyysi on "silta 'tekstin' ja 'diskurssikäytännön' välillä". Foucault erottaa kolme erilaista intertekstuaalisen analyysin aspektia: diskurssin representaatio, diskurssityyppien genret sekä tekstissä esiintyvät diskurssit. Uutisdiskurssissa esimerkiksi huomiota herättävä piirre on tapa, miten puheen ja kirjoituksen representaatioiden äänet punoutuvat yhdeksi kokonaisuudeksi, jonka osat on pantu järjestyk-

seen siten, että niille voidaan muodostaa tietty tulkinta. Intertekstuaalisten kategorioiden luokittelu tapahtuu eri tasoilla. Kategoriat voivat olla tunnistettavissa hyvinkin pienten tekstuaalisten vihjeiden perusteella. Tällainen vihje voi olla vaikka yksityinen sana. Tekstuaaliset piirteet ovat usein monitulkintaisia: eri tulkitsijoiden käsitykset siitä, mihin genreen esimerkiksi tietty sana kuuluu, saattavat vaihdella. Genreistä tai muista kategorioista ei ole valmiita malleja, ei myöskään automaattista menetelmää, jonka avulla määriteltäisiin, mitkä genret toimivat missäkin tekstissä. (Foucault 1996: 100-103.)

Koska analyysini on terminologiaan keskittyvä, rajoitun tässä lähinnä selvittelemään, miten tekstissä limittyvät eri käsitekentät leksikaalisella tasolla (ks. Fairclough 1992). Analysoitavissa teksteissä näyttää yhdistyvän kolme eri diskurssia: talous-, tietokone- sekä institutionaalinen diskurssi. Ne toimivat hieman eri tasoilla: kaksi ensimmäistä liittyy lähemmin toisiinsa kuin kolmas, institutionaalinen diskurssi. Perinteisestä rahasta käytetty terminologia ankkuroi tulevan digitaalisen verkkorahan tämän päivän tietokonemaailmaan. Auktoriteettia sille antavat viranomaiset, joiden mielipiteet representoituvat tekstissä lausetasolla. Näin *rahan* paikka suhteessa ympäristöönsä, käyttäjiinsä ja lainsäädäntöön määrittyy myös tekstin maailmassa.

Käsittelen aluksi talous- ja tietokonediskursseja, koska ne liittyvät toisiinsa erittäin kiinteästi, mikä näkyy jopa yhdyssanoina. Sähkörahan korostetaan olevan tuttuja ja turvallisia *markkoja* (entäpä EMUun liityttyä?), joita metaforisesti säilytetään *kukkarossa* tai *tietokonelompakossa*. Myös molempien rahamuotojen käyttö on samankaltaista aina rahapelejä myöten:

(19) Jos ei muu, niin ainakin *uhkapeli* houkuttelee uusia käyttäjiä. (HS 1.9.1996)

Tuttu termistö luo turvallisuutta. Raha ja siihen liittyvä kehys on tuttua, tuntemattomampaa sen sijaan on "digitaalisesti kodittomille" tietokoneisiin liittyvä maailma termistöineen. Kielen tehtävänä on sovittaa yhteen nämä erilaiset käsitteistyksen alat. Monesti yhteen sovittaminen toteutuu käyttämällä yhdyssanoja, joissa toinen puoli viittaa rahaan, toinen tietotekniikkaan. Tietokoneisiin viittaavat termit olen esimerkeissä lihavoinut, rahaan viittaavat kursivoinut. Teksteissä esiintyy seuraavanlaisia yhdyssanoja:

sähkö*rahaliikenne*
verkko*rahaliikenne*
verkko-*kaupankäynti*
verkko-*ostokset*
verkko*liike*
verkko*rahajärjestelmä*
verkko*rahapankki*
tietokone*lompakko*
ecash-**palvelintietokone**

Yhdyssanojen lisäksi lähes jokainen lause sisältää termejä kummastakin käsitepiiristä:

(20) Halutessaan *palvelun* tai *tavaran, ostaja* **napsauttaa** *rahan* **hiirellä tietokone***lom* *pakostaan* ja *myyjä* saa *rahansa pankkina* toimivan **ecash-palvelintietokoneen** välityksellä omaan *lompakkoonsa*. (SK 18.6.1996)
(21) **Internetin World Wide Web-sivuilla** toimivalla *ecash-rahalla* voi *maksaa* **verkon** kautta *ostettavia palveluja* ja *tavaroita*. (SK 18.6.1996)
(22) Jokainen "**bitti***kolikko*" "*painetaan*", käytetään ja "*sulatetaan*" yhden ainoan kerran. (HS 1.9.1996)
(23) **Sähkö***rahan takominen* rajataan *luottolaitoksille* (HS 1.9.1996)

Lihavoinnit ja kursivoinnit esimerkeissä visualisoivat havainnollisesti kielen intertekstuaalisuutta. Jos kaikki muutkin eri yhteyksiin viittaavat sanat merkittäisiin kukin eri tavoin, näkyisi teksti tilkkutäkkinä, joka on "pantu kokoon lainausten mosaiikista; jokainen teksti on jonkin toisen absorbtio ja muunnelma", kuten Julia Kristeva (1978) asian kauniisti ilmaisee.

Kolmas, institutionaalinen diskurssi representoidaan analysoitavissa teksteissä auktoriteettien lausuntoina. Niissä korostuvat viralliset termit:

(23) *Työryhmän puheenjohtaja* **Seppo Kiviniemi** sanoo, että kanta myötäilee ainakin Euroopan *rahapoliittisen instituutin (EMI) suosituksia* ja *EU:n komission valvonta-ryhmien kaavailuja*. (HS 1.9.96)
(24) *Eunet Finland Oy:n toimitusjohtaja* **Johan Helsingius** sanoo digitaalisen rahan käyttäjiä olevan jo tuhansia. (SK 18.6.1996)

Toimittajan käyttämä talous- ja tietokonediskurssi kietoutuvat toisiinsa tiiviisti – autoritäärinen diskurssi sen sijaan erottuu näistä selkeästi, koska nimettyjen henkilöiden epäsuorat lausumat ilmaistaan joko omina lauseinaan: - -*Kiviniemi sanoo, että* - - (23) tai lauseenvastikkeina: - - *Helsingius sanoo digitaalisen rahan käyttäjiä olevan* - - (24). Limittymistä ei tapahdu terminologisella tasolla, esimerkiksi yhdyssanoina.

Rinnakkaisten diskurssien ohella tekstin terminologiassa näkyy myös ajallinen ulottuvuus. Kieli sekä heijastaa että luo nykytodellisuutta unohtamatta menneisyyttäkään. Se säilyttää paljon vanhaa, usein tosin merkitykseltään muuttunutta termistöä. Meille monet sanat tuovat mieleen eri asioita kuin esi-isillemme, esimerkiksi juuri *raha* – eikä ajassa tarvitse mennä kovinkaan kauas. Miten vaikkapa vain viisikymmentä vuotta sitten olisi ymmärretty lause: *ostaja napsauttaa rahan hiirellä tietokonelompakostaan myyjän ecash-tilille*? (15). Tuhat vuotta sitten sen viesti olisi ollut vielä käsittämättömämpi, jos ajattelee esimerkiksi *hiiri* ja *raha* sanojen alkuperäistä kirjaimellista merkitystä tai tietoteknisiä termejä, joilla ei silloin ollut referenttiä lainkaan.

Vaikka taloustekstejä pidetään varsinkin terminologiansa johdosta erityisen helposti tunnistettavina (Nuolijärvi 1995: 249–250), on finanssimaa-

ilman sanasto velkaa monelle muulle alalle. Kolikoiden *painaminen* ja *sulattaminen* esimerkiksi ovat metalliteollisuudesta tuttuja toimintoja, *takominen* taas viittaa varhempaan käsityöläisyhteiskuntaan, sepän askareisiin.

6 PÄÄTELMIÄ

Mitä siis voitaisiin päätellä median käyttämästä rahakielestä? Näissä artikkeleissa sähköraha esitellään tulevaisuuden turvallisena valuuttana. Tutuin termein vakuutellaan, ettei mitään muutosta itse asiassa olekaan tapahtumassa: markka on Suomen markka verkossakin. Pientä eroa voi havaita markan ja sähkörahan mielikuvamaailmassa. Suomen markasta käytettiin turvallista perhemetaforaa, jossa markka oli murrosikäinen nuori ja sen käyttäjinä olivat vanhemmat. Sähkörahan taustalta löytyy seikkailullisempi pelimetafora. Rahan käyttäjät ovat pelaajia, joiden pelinappuloina ovat markoilla ostettavat bittikolikot ja palkkioina tavarat, palvelut ja viihde.

Markan toiminta on verkkaista: se *viettää joulua*, ja *tapailee* muita. Sähköinen raha taas liikkuu nopeasti: kolikot *napsautetaan* hiirellä lompakkoon tai tilille. Vaikka metaforiset kehykset ovatkin hiukan erilaiset, uutta terminologiaa sähkörahasta käytetty kieli ei viljele se pikemminkin yrittää motivoida entisen rahan käsitteistön, joka on siirretty uuteen toimintaympäristöön. Huomioni on, että rahan tunnistettavuus ei riipu referentin muodosta, oleellista tuntuisi olevan sen funktio. Kieli ankkuroi oudon, kansalaisten vielä vierastaman valuutan tutuin termein tuttuihin kehyksiin, entisen rahan maailmaan, joka on konkreettisuudessaan turvallinen. Tutut termit auttavat abstraktien ilmiöiden hahmottamista visualisoimalla ne. Käsitteille annetaan nimi ja muoto sekä luodaan niille ympäristö. Vaikka raha muuttaa muotoaan, näyttäisi siltä että lehdistön kielenkäyttö tukee käsitystä sen muuttumattomuudesta: sähkörahasta puhutaan lähes samoin termein kuin perinteisestäkin rahasta.

Kirjallisuus

Barthes, R. 1994. *Mytologioita*. Helsinki.

Fiske, J. 1992. *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Vastapaino, Tampere.

Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.

Fairclough, N. 1995. *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.

Hakanen, A. 1973. *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. SKST 311. Turku: SKS.

Hakulinen, A. & F. Karlsson 1988. *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: SKS.

Jackendoff, R. & D. Aaron 1989. Review article. G. Lakoff & M. Turner. *Language 67*. 320–338.

Jokinen A., K. Juhila & E. Suominen 1993: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Karvonen, P. 1995a. Oppikirjateksti toimintana. Helsinki: SKS.

-------- 1995b: Missä on taloustekstin ihminen? Teoksessa J. Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli 9.* Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 151–167.
Koivisto, V. 1992: Metafora verbijohdosten käyttö- ja muutosvoimana. Teoksessa L. Harvilahti, Kalliokoski, U. Nikanne & T. Onikki (toim.), *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin.* Helsinki: SKS, 91–104.
Koponen, R. & R. Pauli 1997. Kohti aineetonta rahaa. *Markka ja talous* 1/1997.
Kristeva, J. 1978: *Semeiotiké. Recherches pour une sémanalyse (Extraits).* Seuil: Paris.
Kusch, M. 1996. Kehitysapua kolmannelle maailmalle eli kuinka argumentit ovat olemassa? Teoksessa I.A. Kieseppä, S. Pihlström & P. Raatikainen (toim.), *Tieto, totuus ja todellisuus.* Gaudeamus, Helsinki.
Lakoff, G. & M. Johnson 1980. *Metaphors we live by.* Chicago: Chicago University Press.
Lakoff, G. & M. TURNER 1989. *More than cool reason: a field guide to poetic metaphor.* Chicago: Chicago University Press.
Marks, L.E. 1996. On perceptual metaphors. *Metaphor and symbolic activity. A quarterly journal 11. (1),* 39–66.
Nuolijärvi, P. 1994. Markkinointimixistä valuuttafactoringiin. Taloussanaston kehitysten denssejä. Teoksessa P. Nuolijärvi & P-L. Tiittula (toim.), *Talous ja kieli I.* Helsingin Kauppakorkeakoulun kuvalaitos. Helsinki, 247–257.
NS = Nykysuomen sanakirja, osa 6, Etymologinen sanakirja. K. Häkkinen (toim.), 1990: Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.
Pantzar, M. 1996: Kuinka teknologia kesytetään. Kulutuksen tieteestä kulutuksen taiteeseen. Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimuksia. Helsinki: Hanki ja jää.
Pekkarinen, J. & P. Sutela 1981: *Kansantaloustiede I.* Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
Richards, I.A. 1950. *The philosophy of rhetorics.* 2nd printing. New York.

Aineisto

Helsingin Sanomat 24.12.1995
Helsingin Sanomat 01.09.1996
Helsingin Sanomat 13.07.1997
Satakunnan Kansa 18.06.1996